

SOE-BULLETTINEN

SVERIGES
OLYMPIAHISTORIKERS
FÖRENING

SPECIAL*

S 52* 2003 * SEPTEMBER 2003 * ISSN 1104 - 7259

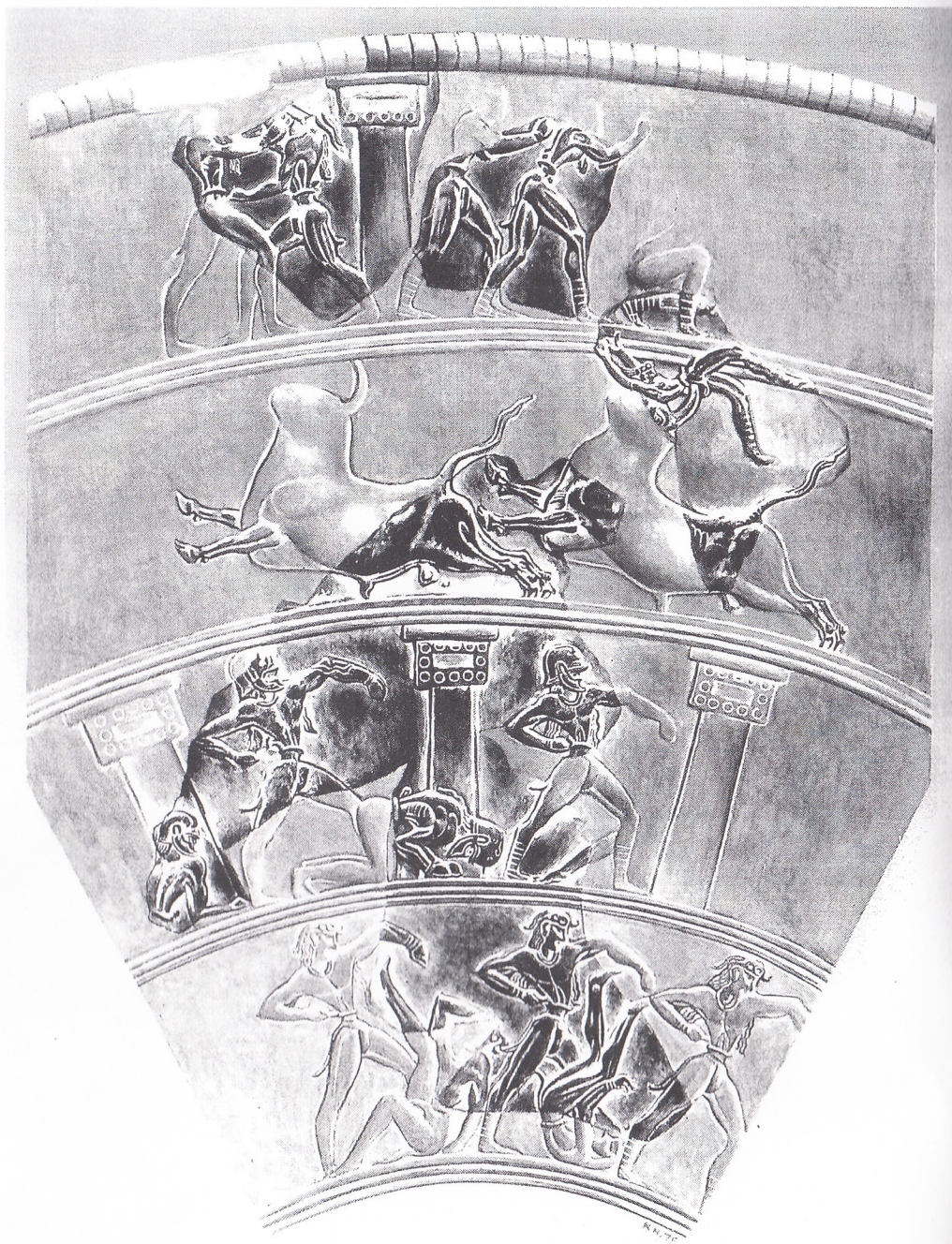
ANTIENS OLYMPISKA SPEL

IDROTTENS HISTORIA I DET ANTIKA GREKLANDF

SÄRTRYCK UR STRÖMBERGS-BRUNNHAGES BOK

Ansvarig utgivare:

Stig Nilsson

Antikens Olympiska Spel

I det Antika Grekland var idrotten ett lika naturligt inslag i människans daglig liv som den är i dag. Men grekerna drog inga gränser mellan odlandet av andliga eller intellektella talanger å ena sidan och idrottsutövandet å den andra - tvärtom ansåg de att dessa aktiviteter kompletterade varandra.

I centrum för idrottslivet stod då liksom nu de olympiska spelen. Under mer än 1000 år mätte antikens stora idrottsmän sina krafter mot varandra vid de vart fjärde år återkommande spelen. Otaliga böcker har skrivits om den grekiska kulturen, dess landvinningar och dess betydelse för den moderna världen, men för den som önskat läsa om idrottens betydelse i detta sammanhang och idrottens historia i det antika Grekland har det varit betydligt svårare att hitta litteratur. För att ge SOFs medlemmar möjlighet att ta del av detta intressanta avsnitt i världshistorien har vi gjort ett särtryck ur Strönergs-Brunnhages litterära storverk "Antikens Olympiska Spel".

I Antikens Olympiska spel finns allt av intresse med, bakgrunden till spelen, de olika idrotterna och grenarna, de enskilda idrottsmännens träning och de stora namnen. Till och med en resultatlista som sträcker sig från de första olympiska spelen år 776 f Kr till spelens upphörande vid mitten av 300-talet e Kr har vi med.

Här presenteras idrott, konst och historia. Här kan du som SOF-medlem lära känna bakgrunden till den idrott vi i dag utövar. I denna SOF-Bulletin Special, Del 1 av Antikens Olympiska Spel, kan du läsa om spelens förhistoria. Vi kommer att fortsätta med fler delar av Antikens Olympiska Spel senare.

STIG NILSSON

Inledning

I det antika Grekland utgjorde idrotten ett inslag i människornas liv som samhällsvarelser och en väsentlig del av deras utbildning. Det grekiska begreppet utbildning var mycket vitt, som den store kännaren av den grekiska kulturen Werner Jaeger har visat. Det omfattade hela människans utveckling och kunde inte delas in i fysisk och intellektuell utbildning, eftersom själen inte kan existera utan kroppen och kroppen saknar mening utan själen. Sokrates, den främsta intellektuella gestalten i den antika världen, levde, undervisade och hämtade sin inspiration i Athens gymnasier, de ställen där ynglingar tränade nakna (gymnos). Det var där han beundrade deras fysiska skönhet och styrka, och det var där han gick vidare med att utveckla deras själsförmågor. Sitt högsta uttryck fick idrotten i de olympiska spelen.

Det är angeläget att läsaren förstår betydelsen av dessa spel i det antika grekiska samhället och får en föreställning om deras ställning i kulturen som ett värdesystem.

Året för de första olympiska spelen, 776 f Kr, är den första exakt daterade händelsen i den grekiska historien, och det är med detta år som listan över de olympiska segrarna inleds. De första med säkerhet kända historiska personerna är därför de idrottsmän som segrade i dessa spel, och i ett visst perspektiv är den grekiska historien således oupplösligt förknippad med idrottens historia. De gamla grekerna spårade emellertid sin historia tillbaka till mytiska tidsåldrar och i sista hand till gudarna själva, vilka betraktades som stamfäder till de främsta hjältarna. Det var därför bara naturligt att de skulle förknippa spelens, och i synnerhet de olympiska spelens, ursprung med de gamla myterna och se gudarna och hjältarna som spelens upphovs män. De gick faktiskt så långt tillbaka som till Kronos, de olympiska gudarnas stamfäder, och även om detta samband för oss kan verka ganska vagt och långsökt — vilket det kanske gjorde även för de gamla grekerna — fanns det obestridligen ett nära samband mellan de olympiska spelen och Pelops, den hjälte som dyrkades i Altis i Olympia långt före Zeus. Det var Pelops som besegrade Oinomaos i den första kappkörningen med häst och vagn, och stadion började i sin tidigaste fas vid hans grav, det heliga Pelopion.

Allt detta visar tydligt att spelen för grekerna hade en helig karaktär och att de ansågs föra människan i kontakt med gudarna. Detta är förklaringen till att de alltid hölls under gudomligt beskydd i de heligaste helgedomarna: Olympia, Delfi, Nemea och Isthmos. Idrottstävlingarna var för övrigt bara en tävlingsform bland andra; förutom dem hade man också musikaliska tävlingar i helgedomarna, där teatern och stadion var lika oundgängliga som gudens tempel och altare.

Tävlingsandan, som var en av de avgörande faktorerna i den grekiska historien, fick på så sätt en andlig och religiös dimension som höjde den långt över den enkla lekens nivå, där dess ursprung kanske låg. Människans naturliga tendens att pröva sina krafter och bevisa att hon är bättre än sin

nästa var utan tvivel det som ytterst låg bakom tävlingsandans uppkomst bland grekerna. Samma tendens fanns emellertid hos andra folk, som aldrig utvecklade någon idrott, åtminstone inte som grekerna uppfattade den och som baron de Coubertin föreställde sig den. Det är inte lätt att förklara detta i denna korta inledning. Det är emellertid tydligt att det idrottsideal som fann sitt uttryck i de grekiska idrottsspelen och i synnerhet i de olympiska spelen förutsatte medvetenhet om människans värde, tro på hennes frihet, insikt i hennes ansvar och, slutligen, ett accepterande av hennes demokratiska rätt att delta i samhällsangelägenheterna. Utvecklingen av idrottsandan i det gamla Grekland vilade på samma intellektuella bas som alla kulturella värden i den grekiska civilisationen, bland vilka främst märks individens frihet från alla slag av despotism. Grekernas religiösa tro berövade dem inte känslan av att i egenskap av mänskliga varelser ha en fri vilja, och därför befriade tron dem heller inte från det mänskliga ansvaret. Fria, ansvariga medborgare var skyldiga att visa social disciplin och att böja sig under lagarna, och enligt de gamla grekernas uppfattning band Lagen både gudar och människor, både härskare och undersåtar. För att en man skulle kunna leva med detta ansvar och denna frihet måste han tro på sig själv, på sin kropp och på sin själ — kort sagt på människolivets höga värde. Människan var själv gudarnas synliga avbild, ty de grekiska gudarna hade människans alla utmärkande egenskaper i deras ideala form. En fulländad kropp innebar för grekerna en kropp som närmade sig gudarna i skönhet, och fysisk spänst var ett uttryck för detta närmande. Samma gällde för de talanger som vi kallar för "intellektuella" men som grekerna inte betraktade som skilda från varelsen i dess helhet, åtminstone inte före trehundratalet f Kr. Det berömda idealet *kalos kagathos* (bokstavligt: den gode och vackre mannen) är oöversättligt och omöjligt att förstå utanför det antika Grekland.

Dessa grundläggande principer förverkligades i idealiserad form i grekernas festspel. De olympiska spelen hade en särställning bland dessa festspel, ty de utgjorde det högsta uttrycket för idrottsandan vid ett tillfälle när fria, grekiska män från hela den då kända världen församlades. Under det panhelleniska (för dem, världsomfattande) inställandet av alla fientligheter kunde de glömma det dagliga livets bekymmer, sina mänskliga svagheter och sina ofta ödesdigra meningsskiljaktigheter och försättas i ett tillstånd av gudomligt välbefinnande. I Olympias himmelska miljö återfann människan sitt idealtillstånd: det rådde fred i hela världen, alla var fria och jämlika, och de rika och mäktiga härskarna från Sicilien skilde sig inte från de enkla medborgarna i Athen — guden beskyddade dem alla. Tävlingsdomarna, *hellanodikai*, var de enda som hade sitt-platser av sten, alla andra satt på sluttningen ovanför stadion och tittade på spelen. Idrottsmännen tävlade nakna om segern och om kransen från det vilda olivträdet. Vad de verkligen siktade mot var emellertid någonting större: att vinna berömmelse och respekt från alla greker, en segerkrans av mindre förgänglig art än de vanliga segerkransarna.

Denna anda, som föddes i Grekland och som fick sitt fulländade uttryck i de olympiska spelen, vilde baron de Coubertin väcka till nytt liv: Den innebar tro på människan, på hennes fysiska styrka och moraliska värde, på jämlikhet och broderskap, på fred och kärlek i hela världen. Många uppfattar kanske denna vision som en chimär. Alla som varit närvarande vid de moderna olympiska spelen har emellertid upplevt den anda av broderskap mellan idrottsmän från hela världen som präglar de moderna olympiska spelen, då, om än för en kort tid, gränserna som skiljer folken åt blir glömda, då språk, ras och religion inte reser några barriärer mellan människorna, då social ställning, materiella rikedomar och nationstillhörighet inte betyder något, då människan, befriad från yttre särtecken, på ett fridfullt och hederligt sätt tävlar med sina likar enbart för att vinna segeräran. Alla som har upplevt denna atmosfär tror och hoppas att det olympiska idealet skall kunna inspirera hela världen, inte bara för några få dagar utan för all framtid.

Spelens förhistoria

**Idrott under den minoiska
och mykenska tiden**

**Idrott under den
geometriska perioden**

Spelen och religionen

Idrott under den minoiska och mykenska tiden

Inledning

Enligt traditionen instiftades de olympiska spelen år 776 f Kr. Detta betyder ingalunda att detta skulle ha varit första gången som det anordnades idrottstävlingar i Grekland. Dessa tävlingars ursprung ligger i själva verket dolt i en dunkel forntid. Att idrottsmän från hela den grekiska världen samlades till de första spelen tyder på att det redan då fanns traditioner för sådana arrangemang. Ursprunget till spelen måste således sökas i kulturer långt före den geometriska perioden, nämligen i den mykenska kulturen, som vibrerade av en primitiv tävlingsmentalitet, och i den minoiska kulturen, den äldsta europeiska kulturen som blomstrade på det avlägsna Kreta och i den egeiska övärlden.

De äldsta formerna av idrott kan spåras tillbaka till Mellersta Österns högkulturer. Under tredje och framför allt under andra årtusendet f Kr var idrott en vanlig företeelse i Egypten. Väggmålningar och reliefer visar män som är upptagna av brottning och tyngdlyftning samt aktiviteter som tydligen måste betecknas som idrottsspel. Det förekom spel på land och spel på båt i Nilen, och de kunde spelas med bollar, trästavar eller knivar. Både överklassen och de lägre klasserna, ja, till och med den store farao, roades av dessa spel. Faraonerna hyllades ofta för sin överlägsna skicklighet i bågskytte, hästkapploppning och segling. Dessa och andra liknande idrotter som utövades i Mellersta Östern hade emellertid ingenting gemensamt med de grekiska idrottstävlingarna bortsett från människans naturliga benägenhet att träna en

stark och frisk kropp. Syftet med dylika uppvisningar av fysisk styrka och smidighet var att underhålla ett nöjesälskande folk, inte att tjäna ett ideal i stil med det som de senare olympiska spelen uttryckte.

Idrott på det minoiska Kreta

Spel och andra idrotter antog varierande former på Kreta. Syftet var att underhålla åskådarna vid allmänna festligheter. Under den första hälften av andra årtusendet f Kr nådde kulturen ett mycket högt stadium, och då utvecklades mera avancerade former av fysisk träning. Målet var inte bara att idrottsmännen skulle utveckla smidiga kroppar med smala midjor, utan att de skulle kunna utföra diverse sofistikerade konster som förutsatte lång träning. I fråga om idrott, liksom i fråga om andra aspekter av den minoiska kulturen, står Kreta mellan kulturerna i Mellersta Östern och den mykenska kulturen i Grekland. På Kreta finner man de första tecknen på den idrottsanda som skulle utvecklas och nå en så hög nivå under de följande århundradena. Spelen från Egypten och Asien utvecklades här till mera krävande tävlingar med fasta regler. Förutom att de innebar uppvisningar i fysisk styrka och smidighet hade de en nära anknytning till religiösa högtider och ceremonier.

Spelen, kroppsövningarna och tävlingarna på Kreta innefattade saltomortaler, akrobatiska lekar med tjurar, boxning och brottning. På många graverade minoiska sigillstenar ser man de enklaste typerna av kroppsövningar, ett slags saltomortaler, som i själva verket bara var akro-

batiska uppvisningar. Akrobaterna var klädda i praktfulla gördlar och tofsprydda bälten. Ofta hade de prydnader som fjädrar i håret och armband. De slog saltomortaler och stod eller gick på händer. Saltomortalerna, som härstammade från Mellersta Östern, utfördes med många olika variationer, i vilka en eller två akrobater deltog med händerna placerade framför eller bakom kroppen. Det är möjligt att akrobaterna, liksom under senare perioder, också uppförde spektakulära konster eller virvlande danser mellan svärd bärande män, vilket dekorationer på det guldtäckta handtaget till ett svärd från Mallia tycks antyda. Konsten att göra saltomortaler var betydligt populärare på det minoiska Kreta än i det mykenska Grekland. Homeros anspelar på den och förknippar den med den kretiska dans som framställs på Achilles' sköld. Det är kanske inte en ren tillfällighet att saltomortaler ännu i dag är vanliga på Kreta, där de ingår som en uppvisning av graciösa och viga kroppsrörelser i den så kallade "hoppdansen".

Akrobaternas smidighet och tekniska skicklighet ledde så småningom till tjurakrobatiken, en komplicerad och farlig lek med den behornade besten. Både lekens uppkomst och dess framgångsrika genomförande förutsätter en vana att handskas med djuret som förvärvats genom att man tillfångatagit och tämjt vilda tjurar. I förhistorisk tid var spel med tjurar vanliga i andra länder, såsom Egypten och Kappadokien, ja till och med Indien. Dessa lekar hade emellertid ingenting gemensamt med den minoiska tjurakrobatiken. Denna hade heller inga likheter med senare tävlingar mellan ridande "tjurhoppare" i Thessalien och Mindre Asien, och ännu

mindre med de moderna tjurfäktningarna i Spanien och Portugal.

De många framställningar av tjurakrobatiken som man funnit på Kreta möjliggör en tillförlitlig rekonstruktion av de successiva stegen i sporten. Till att börja med grep akrobaten den framrusande tjuren vid hornen. Tjuren lyfte på huvudet och kastade med våldsamt kraft akrobaten uppåt i luften, varvid denne släppte hornen, slog en volt och landade i upprätt ställning på tjurens rygg. Sedan hoppade han ned på marken. Mer än en akrobat medverkade vid utförandet och ofta deltog både män och kvinnor. I en så livsfarlig sport var det viktigt att mer än en akrobat fanns till hands. I det slutliga och kanske farligaste momentet, när akrobaten tog ett språng ned från ryggen av det springande djuret, fanns en annan akrobat i närheten för att

hjälp den hoppande akrobaten att landa utan skador. Det är givet att det ibland inträffade olyckor, vilket också framgår av bevarade bildframställningar. För att akrobaterna skulle kunna genomföra konsten på ett framgångsrikt sätt krävdes att han var väl bekant med djurets rörelser och var i stånd att perfekt synkronisera sina egna rörelser med djurets. Samarbetet mellan akrobaterna förutsatte också att de tidigare hade ägnat avsevärd tid åt fysisk och mental träning. De anmärkningsvärda likheterna mellan olika minoiska bildframställningar av tjurakrobatiken visar tydligt att det fanns fastställda regler för sporten. Detta vederlägger dem som ifrågasätter att så invecklade och krävande konster verkligen skulle ha ägt rum.

Vi vet inte vilka som deltog i dessa tjurspel. Akrobaternas vackra dräkter, gemensamma för män och kvinnor, deras höga sandaler, dekorativa pannband, halsband, armband, fotringar och praktfulla håruppsättningar, för att inte tala om särskilda amuletter med magiska egenskaper, såsom den sakrala knuten, var kanske inte enbart prydnadsföremål. De var kanske tecken på ädel härkomst. Med största sannolikhet tillhörde tjurakrobaterna den aristokratiska klassen.

Tjurakrobatiken ägde inte rum i de centrala palatsgårdarna, som många har trott. Antingen försiggick de i särskilda inhägnader med provisoriska trästaket nära palatsen eller i stora arenor, också de i närheten av palatsen, med solida skrank som gav publiken möjlighet att tryggt följa spelen. Dessa arenor var också försedda med stora portar som publiken kunde strömma in och ut genom. En sådan arena har grävt fram nordväst om palatset i Mallia, vilket är av speciellt intresse för idrottens historia. Det är det första kända exemplet på en speciell skådebana som byggts för en idrottshändelse. Säkerligen flockades där stora skaror av åskådare vid de spektakulära evenemangen.

Man anser allmänt att tjurakrobatiken inte enbart var en uppvisning i mod och vighet utan att den ingick som en del i en religiös högtid.

Det faktum att tjuren betraktades som helig på det minoiska Kreta och att religiösa symboler beledsagade spelen bekräftar denna teori. Det är emellertid osäkert om spelen följdes av ett tjuroffer.

Det verkar som om tjurakrobatiken blev mindre sofistikerad under den senminoiska perioden både på Kreta och i Grekland. Akrobaterna begränsade sig till att från sidan hoppa över ryggen på det springande djuret. Glansen kring den farliga leken levde emellertid kvar i minnet i flera generationer. De senare myterna om Theseus och Minotauros samt Herakles och den kretiska tjuren är kanske bara ekon från den farofyllda och för länge sedan glömda sporten och från akrobater som utförde bedrifter vilka bara hjältar kunde utföra.

Boxning och brottning var kända under den minoiska perioden. Det är mycket möjligt att båda sporterna härstammar från Egypten. Deras popularitet framgår av olika bildframställningar från den minoiska periodens glansdagar, såväl bilder på palatsväggarna som mindre betydande konstverk. Vi vet att brottarna på Kreta hade ett särskilt slags hjälm med kindskydd, olik de hjälmar som krigarna hade. Boxarna däremot hade huvudet oskyddat. I båda sporterna bar de tävlande gördlar, sandaler, eleganta frisyser och halsband. Vi vet inget om vare sig boxnings- eller brottningsreglerna. De tävlandes hållning liknar den som man ser i senare bildframställningar. Vinnaren står med kroppstyngden på ena foten och böjer kroppen lätt framåt, höjer vänstra handen i en defensiv gest och knyter högra näven. Den besegrade avbildas i varierande ställningar. Ibland försöker han avvärja sla-

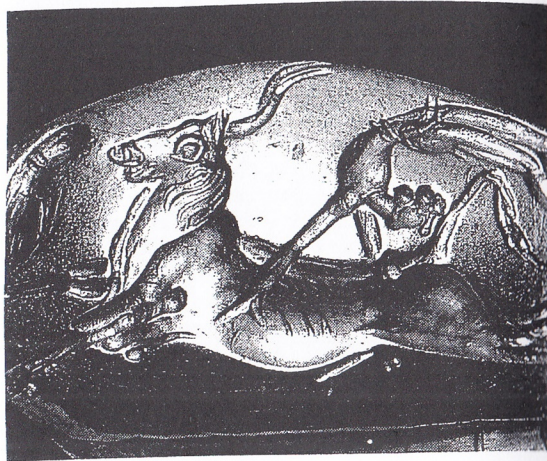
gen, ibland — i nederlagets stund — är han på knä eller på huk. De tävlande framställs alltid två och två. Avsaknaden av en tredje gestalt, som kunde tolkas som matchens domare, har gett upphov till teorin att matcherna slutade med att förloraren dödades. Mot bakgrund av att dessa sporter liksom tjurakrobatiken var av fredlig natur verkar detta emellertid inte särskilt sannolikt. Den speciella huvudbonad som brottarna bar skyddade dessutom mot farliga slag. Liksom vad gäller tjurspelet finns det en påfallande likhet mellan olika bilder i fråga om de tävlandes ställningar. Detta gäller särskilt framställningen av matchens segrare. Man har gissat att bilderna av segraren brukar framställa det triumfens ögonblick när han stoltserar och kråmar sig för att visa sin styrka, liksom han gör i en modern boxningsring. De återkommande scenerna tyder i alla händelser på att det fanns vissa fastställda procedurregler för matcherna. Det faktum att de tävlande använde speciell utrustning för varje särskild sport tyder också på en lång idrottstradition. Flera fragment av brottnings- och boxningsscener på väggarna i palatset i Knossos ger märkligt levande bilder av de spända musklerna och de vältränade kropparna.

Utän tvivel fanns det på Kreta särskilda kampplatser för dessa sporter, liksom senare i Grekland under den mykenska tiden. Man har antagit att de så kallade teaterarenorna har tjänstgjort som sådana kampplatser. De hade platta, stenbelagda golv och sittplatser som höjde sig trappstegsmässigt på sidorna, som det exempel man funnit i det stora palatset. Stenläggningen kunde provisoriskt täckas med ett sandlager. De

bildframställningar som bevarats ger emellertid ingen relevant information. Allt man vet är att dessa sporter utövades samtidigt som tjurspelet, under högtiderna, på platser som pryddes av stänger behängda med fanor.

Idrott i den egeiska övärlden

Boxningen var utbredd även i den egeiska övärlden, som stod under direkt inflytande från den minoiska kulturen. Detta framgår av en fresk från mitten av andra årtusendet f Kr som hittats under utgrävningarna på Thera (nuv. Santorin). Fresken visar två barn som kämpar i fullständig boxarutrustning påminnande om den som finns avbildad på Kreta. Boxarna har handskar, men bara på högra handen. Scenen är av speciellt intresse, eftersom den illustrerar den avancerade teknik som brukades i denna sport. Bilden av de unga boxarna tyder också på att man tränade under lång tid.

Idrott i Grekland under den mykenska tiden

Idrotten utvecklades mycket snabbt under den mykenska perioden. Tävlingar som hölls på speciella idrottsplatser dominerade. Tekniken förbättrades, och det uppstod nya tävlingsgrenar, såsom kapplöpning och kappkörning med häst och vagn. Denna utveckling berodde till stor del på den allmänna karaktären hos det mykenska samhället, som bestod av ett mera krigiskt folk än det minoiska.

Såväl boxningen och brottningen som saltomortalerna och tjurspelen kom till det grekiska fastlandet från Kreta. Källmaterialet är emellertid mera knapphändigt och ofta mera summariskt till sin karaktär på fastlandet än på Kreta. Liksom på Kreta tycks man ha hållit tävlingar i flera olika grenar vid samma tillfälle. Det är intressant att notera att boxning och brottning hade blivit de mest populära idrotterna i den mykenska världen. Mykenska kolonister tog med sig dessa idrottsgrenar till Cypern, där man finner tävlingar i dessa grenar avbildade på keramik från 1200-talet f Kr.

En mykensk vas från Cypern visar två par boxare och en schematisk framställning av två löpare. Mellan boxarna kan man urskilja två löpande män. De har en foten bakom den andra och lätt böjda armar. Löparnas kroppar, liksom boxarnas, är anmärkningsvärt muskulösa. Idrottsmännen är nakna och endast iförda huvudbonad, och denna tycks bara ha en prydnadsfunktion. Detta är den äldsta kända bilden av en kapplöpning och därmed det äldsta vittnesbördet om denna sport.

Förutom löpningen införde grekerna under den mykenska tiden även en annan tävlingsgren, nämligen kappkörningen med häst och vagn. Det finns tecken som tyder på att den tvåhjuliga stridsvagnen i Grekland under den mykenska tiden användes inte bara i krig och vid jakt utan också vid idrottstävlingar. Bilder i relief på några mykenska gravstelar från tiden omkring 1550 f Kr och på en serie vaser från 1300- och 1200-talen f Kr, funna på det grekiska fastlandet, i den egeiska övärlden och på Cypern, framställer av allt att döma kappkörning med häst och vagn.

Som redan påpekats finns det tyvärr endast ett fåtal mykenska bildframställningar av lek och idrott, till skillnad från förhållandet på Kreta. Allt vi vet är faktiskt att några sådana idrotter förekom, såsom saltomortaler, tjurspel, boxning, brottning, löpning och kappkörning med häst och vagn. Genom att granska de mykenska bilderna av idrottsevenemang och jämföra dem med motsvarande material från Kreta kan man emellertid dra vissa intressanta slutsatser om idrottens allmänna natur. Det är tydligt att grekerna under den mykenska tiden tog efter vissa minoiska idrotter medan de förkastade andra. De var inte rena imitatorer. Det är utan tvivel typiskt för deras smak att de inte var särskilt intresserade av sådana idrotter som saltomortaler och tjurakrobatik men att de var starkt intresserade av boxning och brottning, som de bidrog till att ge en vid spridning. Framför allt skapade de emellertid nya och spännande tävlingsgrenar — löpning och kappkörning med häst och vagn — som i hög grad präglas av tävlingsandan. I bred bemärkelse kan tjurakrobatiken (liksom boxningen och brottningen) visserligen betrak-

tas som en tävlingsidrott, men elementet av kraftmätning mellan jämstarka tävlande saknas. Till och med boxningen och brottningen kan ha syftat till att demonstrera den starkares överlägsenhet eller att uttrycka fiendskapen mellan två motståndare. En sann idrottsanda finner man framför allt i kappkörningen och kapplöpningen, som uppträder för första gången under den mykenska tiden och som båda har skapats av grekerna. Det är kanske ingen ren tillfällighet att den äldsta tävlingen i de senare olympiska spelen var kapplöpningen, inte heller att både kapplöpningen och kappkörningen under spelens långa historia förblev grekernas mest älskade idrottsgrenar.

Det är förstäligt att den moderna forskningen framför allt har försökt hitta förbindelser mellan de förhistoriska idrottsgrenarna och de historiska grekiska idrottsgrenarna. Eftersom det inte finns några skriftliga källor från den förhistoriska tiden har forskarna tvingats vända sig till senare källor som speglar den förhistoriska perioden, såsom myterna och de homeriska eposen. De har också hämtat information om spel och idrott hos andra folk, varvid de utnyttjat hjälpdiscipliner som etnografi och jämförande religionsvetenskap. Detta har resulterat i diverse teorier. Man har framkastat att spelen kanske hade ett primitivt ursprung och att ett samband fanns med kungaoffer, med religiösa initiationsriten eller med magiska riter förknippade med solen. En annan teori går ut på att spelen började som gravspel, vilka instiftades för att hedra någon död stamfader. Den senare teorin kanske kommer sanningen närmast, för den grundas bl a på Homeros' skildring av de gravspel som Achilles anordnade för att hedra den döde Pa-

troklos. Andra omständigheter som bestyrker denna teori är den mytiska traditionen (eftersom alla panhelleniska spel i historisk tid sattes i samband med någon mytisk hjälte) och de ledtrådar som man hittat på minnesmärken från den mykenska tiden. Det är onekligen intressant att bevarade framställningar av mykenska spel och tävlingar ofta har anknytning till gravar. Bortsett från gravstelarna, med deras bilder av kappkörning med häst och vagn, förekommer alla scener av kappkörning, boxning och löpning på kraterer, d v s på kärl som kan ha haft anknytning till begravningsceremonier, eftersom de brukade placeras i de avlidnas gravar. Ur denna synvinkel är bilderna av tjurakrobatik och kappkörning, kanske också av boxning, vilka ackompanjerar bilderna av sörjande kvinnor på en sarkofag funnen på begravningsplatsen i Tanagra, mycket intressanta. Sarkofagen har daterats till slutet av den mykenska perioden.

De mykenska grekerna är inte bara upphovsmän till tävlingsandan inom idrotten. De gav också ett nytt innehåll åt de olika idrotterna, både åt dem som de hade upptagit från minoerna och dem som de själva hade upfunnit. Det är mycket möjligt att de fortsatte att anordna idrottstävlingar under religiösa högtider för att hedra någon gud, men samtidigt instiftade de gravspel med syftet att hedra döda hjältar.

Som redan påpekats finns det tre källor som lämnar ovedersägliga bevis för idrottens ursprung i den grekiska världen: den mytiska traditionen, som spårar spelens ursprung till begravningsriten, uppgifterna i de homeriska eposen och slutligen de förhistoriska och särskilt de mykenska fynden i de stora centra där spel anordnades.

Idrott under den geometriska perioden

Idrotten och människornas attityder till tävlingar påverkades av den allmänna omstrukturen som ägde rum i den grekiska världen till följd av folkvandringarna mot slutet av andra årtusendet f Kr, särskilt den sk doriska invasionen. De traditioner som grundats under den mykenska perioden dog emellertid inte ut utan levde vidare och utvecklades under århundradena mellan den mykenska perioden och slutet på den geometriska perioden, den period då de homeriska eposen diktades. Forskningsmaterialet från dessa århundraden är emellertid mycket knapphändigt och indirekt.

Den mykenska traditionens fortlevnad kan framför allt följas i *Iliaden* och *Odysséen* — båda eposen speglar nämligen ofta situationer och förhållanden under tidigare perioder — och i scenerna på lerkärlen från den geometriska perioden. Det är emellertid bara de homeriska dikterna som lämnar rika och detaljerade uppgifter om olika idrotter.

Genom Homeros och Hesiodos kommer vi i kontakt med ett samhälle där idrotten satte sin prägel på alla livets områden, både de enskilda och de allmänna. Kärleken till tävlingar gjorde sig gällande överallt: ynglingar hängav sig åt intensiva fysiska övningar, framstående ledare och hjältar tävlade om vem som var den främste, medan runt omkring dem folkmassan — civila eller soldater — ryste av spänning när de följde deras kamp. Kort sagt, vi möter ett samhälle som förutom av heroiska ideal kännetecknas av en äkta idrottsanda.

Denna kärlek till tävlingar präglade både *Iliaden* och *Odysséen*. Man stöter på den i skildringarna av de spel som hölls för att hedra den döde Patroklos och de spel som fajakerna or-

ganiserade för att underhålla den bedrövade Odysseus, och på flera andra ställen. Alla de homeriska hjältarna längtar efter tillfälle att utmärka sig i spelen: varje hjälte är inte bara en krigare utan också en idrottsman som försöker överträffa de andra. Människornas passion för och förtrogenhet med spelen har också satt sin prägel på språket. Uttryck som "ett diskuskast" och "ett spjutkast" är mycket vanliga i vardagsspråket för att ange ungefärliga avstånd. Poeten använder till och med en bild från idrottens område när han beskriver den dramatiska scenen där Achilles skoningslöst jagar Hektor runt Trojas murar innan han dödar honom: poeten jämför de två kämparna med hästar som jagar fram i en kappkörning medan ett värdefullt pris står i ordning och väntar på segraren.

Det finns ett samband mellan den tekniskt avancerade nivån inom idrotterna och poeternas detaljerade beskrivningar av dem. De visar dels att idrotten hade en lång tradition bakom sig, dels att ämnet under lång tid hade brukats i den episka diktningen, tills det slutligen hade fått en lämplig vokabulär. På grundval av dessa två omständigheter kan vi konstatera att idrotten i den hellenska världen hade århundraden av experiment och systematisk träning bakom sig.

Det är inte alltid lätt att avgöra i vilken kronologisk ordning som de i eposen nämnda idrotterna etablerades, det vill säga: vilka idrotter som härstammar från den mykenska perioden och vilka som introducerades senare, under den geometriska perioden. Kappkörningen, den mest aristokratiska idrotten, måste ha uppkommit under de mykenska städernas blomstrings-tid och härstammar alltså från den mykenska ti-

den. Samma gäller för brottnig, boxning och kapplöpning, som vi skall se i ett annat kapitel. Enviget, den hårdaste idrotten, introducerades kanske under samma period. De övriga tävlingarna som nämns av Homeros — bågskytte, spjutkastning och hopp — utvecklades förmodligen efter det att den mykenska kulturen gått under. Hopp var tydligen den sist introducerade idrotten, ty den förekommer inte i Iliaden men nämns däremot i Odysseen.

De tävlingar som enligt Iliaden förekom under begravningsspelen till Patroklos' ära är följande: kappkörning med häst och vagn, boxning, brottnig, löpning, envig, diskuskastning, bågskytte mot mål och spjutkastning. Priserna stod Achilles själv för: vackra, slöjdkunniga slavinnor, hästar, oxar, mulor, trefötter, kittlar, bågare, guld och järn. Både segrare och förlorare fick priser. Vi vet dock inte om detta innebar att de tävlande blev berättigade till priser bara genom att deltaga eller om det var Achilles' egen idé att han skulle ge alla deltagare ett pris som minne.

Spelen äger rum inför hela hären, framför Patroklos' grav och nära till havet. Atmosfären är fylld av spänning: de begeistrade åskådarna skriker och ropar triumferande eller uppmuntrande åt de tävlande. De ägnar sig till och med åt vadslagning, t ex Idomeneus och Ajax från Lokris, som slår vad om vilket spann som skall komma först, Eumelos' eller Diomedes'.

Spelen inleds med den viktigaste och mest spektakulära tävlingen, kappkörningen, som fem hjältar deltar i: Eumelos, Diomedes, Menelaos, Antilochos och Meriones. Vid den kritiska och farliga vändpunkten ställer Achilles sin fars följeslagare Foinix, för att denne skall hålla ett vakande öga på de tävlandes framfart. Vi får en

god bild av tävlingstaktiken av de råd som den gamle Nestor ger till sin son Antilochos precis innan kappkörningen börjar. Han råder honom att runda vändpunkten snävt och att luta sig inåt, åt vänster. Precis när han passerar tätt intill pålen skall han hålla in den vänstra hästen och mana på den högra samtidigt som han ger den fria tyglar. Nestor försäkrar honom att han på så sätt skall uppväga bristerna hos sina hästar och vinna loppet genom sin skicklighet.

De fem spannen och deras kuskar intar sina positioner, som bestämts genom lottdragning. Sedan startar de ivriga hjältarna. De stormar ut över slätten, ropande åt sina hästar att springa fortare, medan ett moln av damm höjer sig bakom dem. Till att börja med kör de alla jämsides, men på upploppet, när alla väntar att Eumelos, som har de bästa hästarna, skall vinna, brister axeln på hans vagn. Diomedes kommer därför först och vinner första priset. Antilochos blir tvåa, efter att ha kört om Menelaos genom en djärv och ojuste manöver på ett trångt avsnitt av banan. Han brydde sig inte om att hålla in sina hästar på detta ställe för att låta Menelaos, som ledde, passera. I stället stormade han fram med desto större hastighet och körde om Menelaos, som tvingades hålla in sina hästar för att undvika en kollision. Som ett resultat av denna manöver blir Menelaos trea i mål och Meriones fyra. När Achilles delar ut priserna kommer Menelaos med invändningar och hävdar att Antilochos inte har besegrat honom. Men när ynglingen snabbt medger sitt felsteg mjuknar hans medtävlare och ger upp sina anspråk på priset. Achilles ger ett särskilt pris till den olycksdrabbade Eumelos: en rustning som han hade vunnit i en strid.

Därpå följer en boxningsmatch. Achilles sätter upp priser, varpå Epeios och Euryalos reser sig upp för att kämpa med varandra. De är klädda i gördlar, som idrottsmännen på Kreta, och har läderremmar lindade om händerna. Epeios föller snart sin motståndare till marken med ett slag i ansiktet. Han demonstrerar emellertid sin välvilja genom att snabbt hjälpa den besegrade upp på fötter igen.

Boxningen följs av en brottningsmatch, i vilken Odysseus och Ajax möts. Denna sport kräver större skicklighet än boxning, och det är därför som Homeros låter de främsta ledarna delta. Den som lyckas kasta motståndaren till marken koras till segrare. Skildringen av kampen är synnerligen intressant. Odysseus oöverträffliga tekniska skicklighet ställs mot Ajax' ojämförliga styrka. De fattar genast tag om varandra och anstränger sig av alla krafter att kasta den andre till marken. Ingen av dem lyckas emellertid, och då föreslår Ajax — som förlitar sig på sin styrka — att de skall försöka lyfta varandra. Han gör själv första försöket. Men just som han lyfter Odysseus sätter denne hälen i knävecket på honom, så att han faller på rygg med Odysseus över sig. Sedan är det Odysseus tur att försöka lyfta Ajax, men han lyckas bara nätt och jämnt rubba honom från marken. Då sätter Odysseus krokben för Ajax, så att båda tappar balansen och faller till marken bredvid varandra. De kommer på fötter igen och tänker börja på nytt, men Achilles, som ser att båda två är mycket goda brottare och att ingen kan vinna, förklarar matchen för oavgjord och delar priserna lika mellan dem.

Kapplöpningen, som Ajax från Lokris, Odysseus och Antilochos ställer upp i, väcker ett livligt intresse hos åskådarna. Ajax tar ledningen,

men akajerna eggas Odysseus att anstränga sig till det yttersta och springa ifatt sin motståndare. Till slut blir det också Odysseus som tar hem segern. Poeten gör en kommentar till Odysseus' löpstil: han säger att han sprang lättare än Ajax och lyfte händer och fötter högt. Hans rörelser liknar alltså dem som man iakttar hos löpare i stadionloppet (kortdistanslöpare), vilka finns avbildade på vaser från den klassiska tiden.

Sedan följer en av de farligaste tävlingarna, enviget. Motståndarna, som kämpar i full rustning, försöker såra varandra med lanser. Ajax och Diomedes ställer upp mot varandra. Tre gånger rusar de mot varandra utan att någon av dem segrar, men när Diomedes är nära att stöta lanser i halsen på Ajax hejdar åskådarna dem av rädsla för att någon skall bli allvarligt sårad.

I följande tävling, diskuskastningen, segrar Polypoites, och hans pris är själva det tunga, oarbetade järnstycket som han har kastat längre än de andra.

Teukros och Meriones tävlar sedan i bågskytte mot ett bestämt mål. Målet är en duva som bundits fast vid masten på ett skepp. Achilles bestämmer att första priset, tio dubbelyxor av järn, skall tillfalla den som träffar duvan, medan tio enkla yxor skall tillfalla den som bara träffar det snöre varmed duvan är bunden vid masten. Lotten får avgöra vem som skall få skjuta först. Det blir Teukros som skjuter först, men han träffar snöret i stället för duvan, och denna svingar sig befriad upp mot skyn. Då tar Meriones snabbt sikte och skjuter fågeln i flykten.

Den sista tävlingen är i spjutkastning, men när själve ledaren för hären, Agamemnon, reser sig för att delta i tävlingen, beslutar Achilles att hedra honom med första priset utan att någon tävling kommer till stånd.

Aven i Odysseén förekommer det idrottstävlingar. Alkinoos, fajakernas kung, bjuder ett stort antal människor till sitt palats för att hedra sin gäst. De inbjudna blir undfångade med mat och dryck och hör sedan skalden Demodokos sjunga om den sluge Odysseus' olycksöden. Kungen märker att gästen blir rörd av sången och föreslår att man skall anställa tävlingar för att skingra Odysseus' dystra tankar och:

"så att vår främmande gäst, när han återkommer till hemmet, kan sina vänner förtälja, hur högt över alla vi äro både i brottning och knytnävskamp och i hopp och i löpning."

(Detta o. övr. citat från Homeros enl. Lagerlöfs övers.)

De lämnar därför palatset och beger sig till torget, där en folkskara samlas för att se på när de unga männen tävlar. Den första tävlingen är kapplöpning, där Klytoneos kommer först, långt före de andra. Därpå följer brottning, med Euryalos som segrare, varpå följer Amfialos' seger i kappkörning och Elatreus' i diskus. Den sista tävlingen är en boxningsmatch, som vinnas av Laodamas, Alkinoos' son.

Efter de allmänt uppskattade tävlingarna börjar Laodamas undra om inte hans gäst, som har följt tävlingarna som åskådare, har erfarenhet av någon idrott som han kan delta i. Laodamas tycker att den som är så kraftigt byggd och har så muskulösa armar och lår måste ha tränat i en eller flera idrottsgrenar. Han träder därför fram och säger till Odysseus:

"Vördade främling, stig fram även du för att pröva en tävling om du en sådan har lärt — du ser ut, som du ikade idrott. Ej finns högre beröm för en man, så länge han lever, än det med armarnas kraft och fötternas flinkhet han vunnit."

Odysseus svarar att han är överväldigad av sorg och inte känner någon lust för tävlingar. Men då tar Euryalos till orda och säger till främlingen:

"Främling, ja visst, du ser mig ej ut att vara förfaren alls i de tävlingsspel, som bland folk är brukligt att idka, utan som en, som flackar och far med sin skuta beständigt, och för befäl över folk, som är idel krämaresvänner, ängslas blott för sin last och tänker jämt på returfrakt och att få hastig förtjänst. Nej, en idrottsman du ej liknar."

Den förolämpningen går Odysseus djupt till sinnes. Han reser sig vred, griper en diskus som är större och tyngre än de som fajakerna använt, och kastar den ledigt längre än någon annan har kastat. Nöjd vänder han sig till fajakerna och säger:

"Gör det kastet mig efter, ynglingar! Snart jag en annan kastar lika så långt eller längre ändå, vill jag hoppas. Vem som för resten har mod och har lust av alla de andra, träde nu fram till en dust, ty svårt har jag blivit förnärad, brottning och knytnävskamp, ja löpning — intet jag vägrar."

...
Endast i löpning jag fruktar att en eller annan av eder kunde mig hinna förbi, ty gruvligt tog simningen på mig ute i böljornas svall, då jag saknade daglig förplägning. Fajakerna tystnar förlägna. Bara Alkinoos, som vill lugna stämningen, reser sig upp:

"Främling de orden, du talade nu, dem hörde vi gärna."

...
Icke i knytnävskamp eller brottning vi mästare äro, men snabblopåre goda förvisst och de främsta i sjöfart;

...
Upp, ni fajakiska dansare, fort, de förnämsta av eder! Börja er lek, så vår gäst, när han återkommer till hemmet, kan sina vänner berätta, hur högt över alla vi äro både i löpning och seglingskonst och i sång och i danskonst."

I denna glada stämning slutar skildringen av tävlingarna hos fajakerna.

I de homeriska dikterna ger idrotten hjältarna tillfälle att demonstrera sina krafter och att förströ sig med de spännande tävlingarna. Hur ivriga de än är att vinna förleds de dock inte till att bruka våld. De tävlande är präglade av idrottsandan och visar prov på storsinhet. När enviget mellan Ajax och Diomedes hotar att ta

en farlig vändning avbryter åskådarna matchen. Epeios, segraren i boxningsmatchen, är snabb att hjälpa sin skadade motståndare på fötter igen. Antilochos, som besegrade Menelaos i kappkörningen med hjälp av en farlig och ojuste manöver, erkänner sitt felsteg och avstår sitt pris till Menelaos. Denne visar sig emellertid också storsint, avvisar hövligt gesten och förlåter den unge hjälten hans tanklöshet, som orsakats av hans tävlingsiver.

Den idealiske hjälten, som Homeros framställer honom, är fysiskt och psykiskt stark samtidigt som han är klok och tapper. Det är dessa egenskaper som Peleus hoppas att Achilles skall få när han ber Foinix att lära honom att "vara främst i ord och handlingar". Homeros låter också ofta ledarna rättfärdiga sin ställning som herdar för folket genom hänvisningar till sin skicklighet och tapperhet. Det är bara "de bästa männen" som deltar i spelen. Detta har gett upphov till åsikten att idrotten i den homeriska världen var ett privilegium för aristokratin. Detta är emellertid inte helt säkert. Det är kanske ingen tillfällighet att Homeros framställer soldaterna ("folket") i färd med att träna spjut- och diskuskastning i Iliadens andra sång. Om vi dessutom tänker på de praktiska fördelar som var förenade med vissa idrotter, såsom bågskytte, är det svårt att tro att idrotten var ledarnas exklusiva privilegium och att soldaterna inte alls fick ägna sig åt den.

Från och med den geometriska perioden är emellertid idrottsandan och deltagande i tävlingarna inte något privilegium för "de bästa männen". Detta framgår av skildringen av fajakernas tävlingar i Odysséen. De deltagande idrottsmännen är inga berömda hjältar utan medborgare i staten som framför allt ägnar sig

åt aktiviteter förknippade med havet. Det tyder deras namn på: Akroneus, Okyalos, Nauteus, Prymneus, Euryalos.

Det är inte samma anledning som ligger bakom tävlingarna i de båda diktverken. I Iliaden är anledningen en begravningssed, och tävlingarna har samband med en religiös ceremoni. I Odysséen anordnar fajakerna tävlingar för att hedra en gäst; för dem tycks de viktigaste faktorerna ha bestått i den fysiska ansträngningens osofistikerade njutning och i spänningen under tävlingen.

Man bör också lägga märke till att det inte delas ut några priser vid dessa tävlingar. Idrottsmannens belöning ligger i tillfredsställelsen över att ha blivit först, en attityd som föregriper den klassiska tidens höga idrottsideal.

Det dyker upp ett nytt element i de fajakiska spelen: specialiseringen på skilda grenar. I Iliaden deltar hjälterna i nästan alla typer av tävlingar, medan fajakerna, som Alkinoos erkänner, är mycket framstående i löpning, dans och segling men är svaga i andra idrotter.

Två omständigheter förtjänar särskilt att framhållas. De homeriska hjälterna är medvetna om värdet av träning. Fajakerna påpekar flera gånger att Odysseus ser ut som om han hade tränat och som om han hade brukat delta i tävlingar; slutsatser som de drar av hans kraftiga kroppsbyggnad och muskulösa armar och ben. Odysseus själv skryter med att han har tävlat allt ifrån ungdomen och att han till och med nu, trots alla sina olyckor, kan slå dem i brottning, boxning, bågskytte och diskus.

Även om de relevanta bevisen inte hade funnits skulle vi ha kommit till den tidigare nämnda slutsatsen — att den utvecklade tekniken och de välformulerade reglerna under de homeriska

tävlingarna tyder på en lång period av idrottsvana och systematisk träning.

Den andra — och viktigare — omständigheten som förtjänar att framhållas är den respekt som människorna i det homeriska samhället har för idrott och idrottsmän. I Iliaden deltar alla ledarna, till och med Agamemnon själv, i tävlingarna. Fajakerna hyllar åsikten att det viktigaste för en medborgare, viktigare än både handel och rikedomar, är "vad en man kan uppnå med sina händer och fötter" — det vill säga de idrottsaktiviteter som lyfter människan ovanför vardagslivet upp till de höga idealens sfär. "Du är ingen idrottsman" (och det är första gången i världshistorien som detta ord uppträder, laddat med betydelsenysner), säger Euryalos till Odysseus, som tar detta som en stor förolämpning och snabbt bevisar att han tvärtom är en god idrottsman. I den hårda homeriska världen finns det inte plats för hjältar som inte är idrottsmän.

Tävlingsandans spridning och dess samband med vardagslivet röjer sig också i Hesiodos' verk. Denne poet rör sig i en annan sfär av livet än Homeros. En stor del av hans diktning skildrar livet på landet och enkla människors mödor och prövningar. I hans dikt *Verk och dagar* representeras driften till arbete och tävling av två gestalter, de två slagen av Eris (tvist, tävling), varav den ena är destruktiv och den andra kreativ. Den första förleder män till krig och förstörelse, medan den andra, den goda, manar dem till produktiv tävling och framåtskridande. I dikten *Herakles' sköld*, som ibland har tillskrivits Hesiodos, finns två bilder av staden: staden i krigstid och staden i fredstid. I den fredliga staden ser man idrottsscener — brottning, boxning och kappkörning — vid sidan av scener från skördearbetet. Enligt poeten tar sig den fredliga

tävlingsandan uttryck både i idrottstävlingar och i böndernas dagliga kamp med naturen. För honom är idrotten ett av det fredliga livets glädjeämnen. De fåtaliga bilderna av idrottstävlingar på vaser i den geometriska stilen bekräftar de litterära källornas bild. De framställer brottning, boxning och kappkörning.

Vid den grekiska historiens gryning är idrotten en livskraftig institution som har utvecklats till en respektingivande nivå. Den på en gång intensiva och stadiga utveckling som skulle följa under den klassiska perioden kan redan anses vid horisonten.

Tävlingsmotivet i den grekiska mytologin

Vi har sett hur tävlingsandans utveckling till ett äkta idrottsideal i de homeriska dikterna. Denna anda genomsyrar hela den grekiska mytologin. Eftersom både myterna och de homeriska berättelserna i någon mån speglar det dagliga livets realiteter, måste vi dra slutsatsen att tävlingsdriften fånglade tankarna och känslorna hos den tidens människor: människorna projicerade sin egen längtan efter tävlingar på gudarna och hjältarna. Myten om den oförsonliga kampen mellan gudar och jättar blev till en symbol för varje konflikt, särskilt konflikten mellan greker och barbarer.

I myterna händer det både att gudarna kämpar inbördes och att de skänker sitt stöd åt olika dödliga i deras konflikter. De tävlar också om rätten att bli herre och beskyddare för ett visst land eller en viss stad. Den mest berömda bland dylika dispyter är den mellan Poseidon och Athena om vem som skulle bli staden Athens skyddsgud. Även hos de mytiska hjältarna note-

rar man en intensiv tävlingsdrift. Deras främsta önskan är att överträffa de andra och att förverkliga det ideal som Hippolochos inpräntade i sin son Glaukos: "att jämt vara bland hjältarna främst och fördunkla dem alla". De uttrycker detta sinnelag i alla sina handlingar, oavsett om de som grupp är engagerade i en expedition, såsom argonauternas färd, eller om de bistår människorna genom individuella bedrifter, som Herakles och Theseus gjorde. Benägenheten till tävlingar märks till och med i vardagens aktiviteter på landet (plöjning, vin- och spannmålskörd). Den mytiske Lityerses, son till kung Midas, krävde att alla som kom till hans rike skulle tävla med honom om vem som kunde skörda mest säd under en dag. Valet av make avgörs i myterna ofta genom idrottstävlingar. Atalante förklarade att hon skulle gifta sig med den som besegrade henne i kapplöpning. Hon tävlade därför med de förhoppningsfulla friarna och besegrade dem alla, ända tills Hippomenes slog henne och gjorde henne till sin hustru. Ikarios gav Penelope till Odysseus först sedan denne hade besegrat de andra friarna i en kapplöpning. Likaså gifte sig Pelops med Oinomaos' dotter Hippodameia först sedan han segrat i en kappkörning med häst och vagn.

Det hände också att en idrottstävling fick avgöra en tronföljdsfråga. Skythes, son till Herakles och enligt myten stamfader till skyterna, fick bestiga tronen först sedan han i enlighet med faderns föreskrifter hade besegrat sina två bröder i bågsytte. En effekt av tävlingsandan är ambitionen att vara "den främste", en heder som man vann genom tävlan. Gudar och hjältar framställs i myterna som "de första uppfinnarna" av diverse konster inom den andliga och materiella kulturen. Under den klassiska perioden trodde

man t ex att nästan varje idrottsgren hade "uppfunnits" av en gud eller en hjälte som sedan skänkte den till mänskligheten. Man trodde sålunda att Jason hade uppfunnit femkampen och Apollo boxningen. Det var just denna hjältarnas ambition att vara den främste som fick utlopp i idrottstävlingarna. Under hjältarnas tid genomfördes många berömda tävlingar, och poeterna talade länge med vördnad både om spelen och om de unga män som deltog i dem. Vanligtvis var spelen begravningsspel, såsom de som hölls i Thebe efter Oidipus' död, där Mestikeus visade sig som den främste idrottsmannen. Andra ryktbara begravningsspel var de som hölls efter Amarynkeus vid Bouprasion i Elis, där kungen i Pylos, Nestor — som då var en ung man — segrade i fyra tävlingar.

Tävlingsandan och ambitionen att uppnå ett mål eller utföra en bedrift genom stora fysiska och psykiska ansträngningar är det dominerande motivet i den grekiska mytologin. Grekernas tendens att "mytologisera" tillvaron lyfte de mänskliga tävlingarna till den gudomliga sfären. Tävlingarna färgades av vissa ideal. Det var dessa ideal som fördes vidare från generation till generation under den klassiska tiden och som har levt vidare ända till vår tid. Idrottsspelet i Grekland hade ända från äldsta tid ett nära samband med religiösa ceremonier. De utgjorde ett element i kulten.

Betydligt senare, från och med den arkaiska perioden, förvandlades de gradvis och blev till genuina idrottfester utan att fördenskull förlora sambandet med religionen — de anordnades ju till en guds ära. Samtidigt behöll spelen sin ursprungliga funktion inom de religiösa sedernas sfär, även när de hade vunnit en självständig existens.

Spelen och religionen

Spelen hölls i samband med högtider, som firades för att befordra jordens fruktbarhet, eller i samband med gravceremonier. Denna spelens ursprungliga roll bevarades i de lantliga religiösa högtiderna under den klassiska perioden, såsom *karneia* i Sparta, då ynglingar från staden, s.k. *staphylodromoi* ("druvlöpare"), sprang med bördor av tunga druvklasar. (Om deras förföljare lyckades fånga dem var detta ett tecken på att det skulle bli ett gott år.) Vid *oschophoria* i Athen sprang ynglingar med en gren från vinträdet, och vid *daphnephoria* i Thebe sprang de med ett lagerspö. Man kan skönja ett samband mellan de lantliga högtiderna och de kransar med vilka segrarna kröntes — vildoliv vid de olympiska spelen, pinje vid de isthmiska spelen, lager vid de pythiska (delfiska) spelen och selleri vid de nemeiska spelen.

Enligt traditionen instiftades alla de stora panhelleniska spelen till minnet av någon död hjälte eller någon guds bedrift. Pelops instiftade de olympiska spelen för att hedra minnet av Oinomaos; Apollo instiftade de pythiska spelen i Delfi sedan han hade dödat draken Python; Theseus (eller Sisyfos) instiftade de isthmiska spelen vid hjälten Melikertes' (Palaimons) grav; och slutligen instiftade Adrastos de nemeiska spelen för att hedra hjälten Ofeltes, son till kung Lykurgos i Nemea.

Seden att hedra döda hjältar med begravningspel levde kvar under hela antiken. På så sätt hedrades de som stupat i slagen vid Marathon, Plataiai och Leuktra. Alexander den store följde också denna tradition och anordnade spel efter var och en av sina segrar för att på så sätt uttrycka sin tacksamhet mot gudarna och för att

hedra de fallna. Och precis som Achilles hedrade sin döde vän med spel hedrade Alexander sin döde vän Hefaistion genom att organisera spel i en enorm skala i Babylon — 3000 tävlande lär ha ställt upp i dessa spel.

Sambandet mellan idrottstävlingar å ena sidan och begravningsceremonier och religiösa högtider med inslag av fruktbarhetskult å den andra har sin grund i de antika människornas tro att det rådde ett dialektiskt förhållande mellan livet och döden: den döda jorden skjuter nya skott, och ynglingarna som tävlar hämtar styrka från de döda hjältar till vilkas ära tävlingarna anordnas. Den heliga elden i Olympia, som dag och natt brann i Prytaneion, var en symbol för denna pånyttfödelse, för det hopp som de tävlandes ungdomliga styrka födde och för den vitalitet och glädje som tävlingarna väckte till liv.

Spelen kom aldrig att skiljas fullständigt från religionen, och den gamla förbindelsen levde kvar. Så småningom trängdes emellertid spelens ursprungliga funktion i bakgrunden medan den specifika tävlingsidrottsliga aspekten började dominera, samtidigt som staten trädde in som organisatör och gjorde spelen till ett inslag i de ungas utbildning. När Ekohallen byggdes på 300-talet f Kr skildes stadion från *temenos* (det åt guden helgade, avskilda området), som stadion tidigare hade utgjort en del av.

Detta var en milstolpe i Olympias utveckling. Denna symboliska handling innebar att spelens separation från religionen nu var ett faktum. Hur uttalad spelens tävlingsidrottsliga karaktär än blev så hölls de ändå alltid för att hedra en gudom, och det var denna gudom som segraren tillägnade sin seger.

Hittills utgivna SOF-Bulletiner Special

- S-0 Lennart Dahllöf
S-1 Kim Bengtsson
S-2 Ture Widlund
S-3 Lennart Dahllöf
S-4 Kim Bengtsson
S-5 Ture Widlund
S-6 Lennart Dahllöf
S-7 Lennart Dahllöf/Wolf Lyberg
S-8 Lennart Dahllöf
S-9 Bill Mallon
S-10 Wolf Lyberg
S-11 Bill Mallon
S-12 Lennart Dahllöf/Wolf Lyberg
S-13 Sven Ulf Pettersson
S-14 Lennart Dahllöf
S-15 Vidar Martinell/ G A Öhlund
S-16
S-17 Lennart Dahllöf
S-18 Ture Widlund/Wolf Lyberg
S-19
S-20 Lennart Dahllöf/Bill Mallon
S-21 Ture Widlund/Claes G Bengtsson Per Ragnarsson
S-22 Stig Nilsson
S-23
S-24 Carl Johan Johansson
S-25 -26
S-27 -28 Ture Widlund
S-29
S-30 Bob Sparks m fl
S-31 Mats Peterson
S-32 Ture Widlund
S-33 Claes G Bengtsson
S-34
S-35 Alan Scott
S-36-37
S-38
S-39-40

S-41 Ture Ödlund
S-42 Nils-Olof Zethrin, Hans Bolling
S-43-44
S-45-46 Kim Bergtsson
S-47-48
S-49 Inför vinter OS 2002
S-50 Stockholms Olympiastadion
S-51 Pierre de Coubertin
S-52 Antikens Olympiska spel, del 1
- Alla medaljer till samma nation*
Svenskar bland de tio främsta i Vinter OS 1908-1984*
Nordens tyngdlyftare i OS 1896-1984 *
De som deltagit i minst fyra SO *
Svenskar bland de tio främsta i sommar-OS 1896-1984*
De tio främsta nationernas tyngdlyftare i OS 1896-1984*
Startande per sport per nation 1972-1984*
Öppnare, edsavläggare, fanbärare m m*
OS-programmet per spel och sport 1896-1984*
Resultat OS Antwerpen 1920 del 1
Sverige i OS 1988
Resultat OS Antwerpen 1920 del 2
IOK-ledamöterna genom tiderna
Olympiska publikationer
Antalet deltagare i OS 1988
Nils Karlsson och Sixten Jernberg *
Encyclopedia of Olympic Games 1924-88 Speed Skating
Tillkomsten av de moderna Olympiska Spelen
Beslut om var OS skall hållas *
Invigning av Sveriges Olympiska Akademi -1a sessionen
De som deltagit i minst fyra OS 1896-1988*

OS-fotbollen 1896-1988
Ishockey OS 1920-1992*
Athén-färden 1906-99 fängslande bilder
Olympiska segrare 1896 -1992*
Olympiska Sessionen Olympia1993*
OS-seglingarna 1920
Sveriges Olympiska Akademi-3e Olympiska Sessionen
Elektriska tider i OS 1932-1968 (Medaljörer 1952-88)
70 Svenska OS-medaljörer - Autografer
Seglingstävlingarna i Paris 1900
Svenska OS-Boxare 1924-1996*
Sveriges Olympiska Akademis 4e Olympiska Sessionen
Gångsport i Olympiska Spel
Sveriges Olympiska Akademi 5:e Olympiska Session
9:e Internationella seminariet för Sportjournalister
Sveriges Olympiska Akademis 6:e session 5-11
september 1998 i Olympia, Grekland
Curling i Olympiska Spel
Svenskt olympiskt arkivmaterial
Regler för deltagande vid OS i Sydney 2000
Förteckning över SOFs Bibliotek
Sveriges Olympiska Akademi 8:e sessionen
Sveriges Olympiahistoriska Förening
Micael Ekberg
Urval: Jan Lindroth
Särtryck: Strömberg-Brunnhages bok

SVERIGES
OLYMPIAHISTORIKERS
FÖRENING

Pris på tidigare utgivna SOF-Bulletiner Special

20:-/ st, dubbelnummer 40:-/st

*** i förteckningen är slutsålda**

Vanliga SOF-Bulletiner 20:-/st. Hel årgång 50:-

**Följande finns att köpa 1/86, 3/87, alla från nr 1 1989
(utom 2/94 o 3/94)**

Sveriges första
och enda
ANTIKVARIAT
med special-
inriktning på
IDROTT

SÄLJER och KÖPER

allt antikvariskt material
med idrottsanknytning:

böcker, tidskrifter, tidningar,
vykort, samlarbilder, program,
klubbnålar, autografer etc.

Svenskt och utländskt.

Besöksadress: Grimstagatan 170, Vällingby.

Öppet: efter överenskommelse.

Tel. 08-739 09 71. Fax. 08-739 14 73.

Postadress: Box 65, 162 11 Vällingby

E-mail: www.idrottsantikvariatet.com